

Geografia i Història i la seva Didàctica

Codi: 42085
Crèdits: 27

Titulació	Típus	Curs	Semestre
4310486 Formació de Professorat d'Educació Secundària Obligatòria i Batxillerat, Formació Professional i Ensenyaments d'Idiomes	OT	0	A

Professor de contacte

Nom: Montserrat Oller Freixa

Correu electrònic: Montserrat.Oller@uab.cat

Equip docent

Cecilia Llobet Roig

Josep Puigsech Farràs

Neus González Monfort

Mercè Andreu Roses

Soledad Enjuanes Puyol

María Asunción Blanco Romero

Utilització d'idiomes a l'assignatura

Llengua vehicular majoritària: català (cat)

Prerequisits

Cap

Objectius

1. Comprendre el conjunt de coneixement adquirits en el Mòdul específic de didàctica de les ciències socials per poder iniciar-se en l'exercici de la docència a l'educació secundària.
2. Complementar la formació dels graduats en Geografia, Història, Història de l'Art i altres ciències socials perquè puguin disposar dels coneixements bàsics i imprescindibles que estimulin la capacitat crítica i els facin comprendre el món que els envolta.
3. Aplicar els coneixements didàctics adquirits en el curs i la seva capacitat de resolució de problemes a l'exercici de la docència com a professor/ra de ciències socials en centres i instituts d'educació secundària.
4. Integrar els coneixements de didàctica de les ciències socials i dels complements de formació en Geografia, Història i Història de l'Art, apresos en el curs, les vivències adquirides en la realització del pràcticum en els centres de secundària i les propostes d'innovació i recerca del treball final del Màster, per enfrontar-se a la complexitat de la professió com a docent en l'educació secundària.
5. Comunicar les seves decisions i conclusions com especialista en ciències socials de manera clara i sense ambigüitats a l'alumnat, a les seves famílies i a la resta de professionals, aportant arguments a les pròpies afirmacions a partir d'una correcta presa de decisions basada en la reflexió sobre la responsabilitat social i ètica que implica l'exercici de la docència.
6. Valorar la importància de la formació continuada a l'hora d'ensenyar ciències socials i adquirir les habilitats necessàries per poder realitzar aquesta formació tant de manera autònoma com en equip amb altres professionals.

Competències

- Adquirir estratègies per a estimular l'esforç de l'estudiant i promoure la seva capacitat per a aprendre per sí mateix i amb altres, i desenvolupar habilitats de pensament i de decisió que facilitin l'autonomia, la confiança i la iniciativa personals.
- Buscar, obtenir, processar i comunicar informació (oral, impresa, audiovisual, digital o multimèdia), transformar-la en coneixement i aplicar-la als processos d'ensenyament-aprenentatge en les matèries pròpies de la especialització cursada.
- Comunicar-se de manera efectiva, tant de manera verbal com no verbal.
- Concretar el currículum que s'implantarà en un centre docent participant en la planificació col·lectiva del mateix; desenvolupar i aplicar metodologies didàctiques tant grupals com personalitzades, adaptades a la diversitat dels estudiants.
- Conèixer els continguts curriculars de les matèries relatives a la especialització docent corresponent, així com el cos de coneixements didàctics al voltant als processos d'ensenyament-aprenentatge respectius.
- Conèixer els processos d'interacció i comunicació a l'aula, dominar destreses i habilitats socials necessàries per a fomentar l'aprenentatge i la convivència a l'aula, i abordar problemes de disciplina i resolució de conflictes.
- Dissenyar i desenvolupar espais d'aprenentatge amb especial atenció a l'equitat, l'educació emocional i en valors, la igualtat de drets i oportunitats entre homes i dones, la formació ciutadana i el respecte dels drets humans que faciliten la vida en societat, la presa de decisions i la construcció d'un futur sostenible.
- Dissenyar i realitzar activitats formals i no formals que contribueixin a fer del centre un lloc de participació i cultura en l'entorn on estigui ubicat; desenvolupar les funcions de tutoria i d'orientació dels estudiants de manera col·laborativa i coordinada; participar en l'avaluació, investigació i innovació dels processos d'ensenyament-aprenentatge.
- Fer un ús eficaç i integrat de les tecnologies de la informació i la comunicació.
- Generar propostes innovadores i competitives en l'activitat professional i en la investigació.
- Interpretar les diferents necessitats educatives dels alumnes amb la finalitat de proposar les accions educatives més adequades.
- Planificar, desenvolupar i avaluar el procés d'ensenyament-aprenentatge potenciant processos educatius que facilitin l'adquisició de les competències pròpies dels respectius ensenyaments, atenent al nivell i formació prèvia dels estudiants així com la orientació dels mateixos tant individualment com en col·laboració amb altres docents i professionals del centre.
- Posseir les habilitats d'aprenentatge necessàries per a poder realitzar una formació contínua tant en els continguts i la didàctica de l'especialitat, com en els aspectes generals de la funció docent.

Resultats d'aprenentatge

1. Buscar, obtenir, processar i comunicar informació (oral, impresa, audiovisual, digital o multimèdia), transformar-la en coneixement i aplicar-la en els processos d'ensenyament-aprenentatge en les matèries pròpies de la especialització cursada.
2. Comunicar-se de forma efectiva, tant verbal com no verbalment.
3. Conèixer els processos d'interacció i comunicació a l'aula, dominar destreses i habilitats socials necessàries per a fomentar l'aprenentatge i la convivència a l'aula, i abordar problemes de disciplina i resolució de conflictes.
4. Crear un clima que faciliti la interacció i valori les aportacions dels estudiants per a fomentar l'aprenentatge de les Ciències Socials a l'aula.
5. Demostrar que coneix contextos i situacions en que s'utilitzen i s'apliquen les Ciències Socials a l'ensenyament secundari: Geografia, Història i Història de l'Art, destacant el caràcter funcional d'aquestes.
6. Demostrar que coneix el valor formatiu i cultural de les Ciències Socials (Geografia, Història i Història de l'Art) i dels continguts d'aquestes disciplines que s'imparteixen en l'Educació Secundària Obligatòria i en el Batxillerat, i integrar aquests continguts en el marc de la ciència i de la cultura.
7. Demostrar que coneix els currículums de Ciències Socials i de Geografia, Història i Història de l'Art de la ESO i del Batxillerat.

8. Demostrar que coneix els desenvolupaments teòrico-pràctics de l'ensenyament i el aprenentatge de la Geografia, la Història i la Història de l'Art.
9. Demostrar que coneix i que sap aplicar propostes docents innovadores a l'àmbit de les Ciències Socials.
10. Demostrar que coneix la història i els desenvolupaments recents de les diferents corrents historiogràfiques o de pensament en Geografia, Història y Història de l'Art i les seves perspectives per a transmetre una visió dinàmica de les mateixes.
11. Dissenyar i desenvolupar espais d'aprenentatge amb especial atenció a l'equitat, l'educació emocional i en valors, la igualtat de drets i oportunitats entre homes i dones, la formació ciutadana i el respecte dels drets humans que faciliten la vida en societat, la presa de decisions i la construcció d'un futur sostenible.
12. Entendre l'avaluació com un instrument de regulació i d'estímul a l'esforç, i conèixer i desenvolupar estratègies i tècniques per a l'avaluació de l'aprenentatge de les Ciències Socials.
13. Generar propostes innovadores i competitives a l'activitat professional i a la investigació.
14. Identificar els problemes relatius a l'ensenyament i aprenentatge de les Ciències Socials i plantejar possibles alternatives i solucions.
15. Interpretar les diferents necessitats educatives dels alumnes amb la finalitat de proposar les accions educatives més adequades.
16. Posseir les habilitats d'aprenentatges necessàries per a poder realitzar una formació contínua tant en els continguts i la didàctica de les Ciències Socials, com en els aspectes generals de la funció docent.
17. Seleccionar, utilitzar i elaborar materials per a l'ensenyament de les Ciències Socials.
18. Transformar els currículums de Ciències Socials en seqüències d'activitats d'aprenentatge i programes de treball.
19. Utilitzar les tecnologies de la informació i la comunicació e integrar-les en el procés d'ensenyament-aprenentatge de les Ciències Socials.

Continguts

El mòdul Geografia i Història i la seva didàctica (27cr) està configurat per dos blocs de continguts:

a) Bloc de Didàctica de les Ciències Socials (15cr) i que comprèn les següents temàtiques:

- Iniciació a la Didàctica de les Ciències Socials (3cr)
- Didàctica de les Ciències Socials (Geografia, Història, Història de l'Art i Educació per a la Ciutadania) (6cr)
- Innovació docent i iniciació a la recerca en Didàctica de les Ciències Socials (6cr)

b) Bloc de Complementes de Formació (12cr). Els alumnes cursaran dos complementes de formació dels proposats depenent de la seva titulació inicial. La coordinació de l'especialitat fixarà quins seran els mòduls a cursar de cada un dels alumnes.

- Complementes de Formació de Geografia (4cr)
- Complementes de Formació d'Història (4cr)
- Complementes de Formació d'Història de l'Art (4cr)

Metodologia

Les hores que s'indiquen per cadascuna de les activitats formatives són orientatives i es poden veure modificades lleugerament en funció del calendari o de les necessitats docents.

Activitats formatives

Resultats

Títol	Hores	ECTS	d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
Assistència i participació a classes magistrals, sortides, etc. i la realització d'activitats relacionades	175,5	7,02	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19
Tipus: Supervisades			
Realització, revisió i avaluació dels treballs realitzats (informes, estudis de cas, resolució de problemes, exposicions, pràctiques de laboratori, treballs de camp...)	175,5	7,02	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19
Tipus: Autònomes			
Anàlisi de lectures i propostes d'innovació didàctica, realització d'informes, disseny d'activitats, anàlisi i resolució de casos.	324	12,96	1, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 19

Avaluació

L'assistència a les classes és obligatòria. L'estudiant ha d'assistir a un mínim d'un **80% de les sessions completes** de cada un dels professors que intervénen al Mòdul. En cas contrari es considerarà "no presentat".

Per aprovar el mòdul Geografia i Història i la seva didàctica cal haver aprovat cada un dels Blocs de continguts i cada una de les temàtiques que els configuren i que es cursaran de forma independent.

El detall de l'avaluació de cada temàtica es proporcionarà amb el programa a l'inici de curs.

L'avaluació sumativa de cada una de les temàtiques de cada bloc inclou activitats en grup i activitats individuals. Per poder fer mitjana s'ha de treure com a mínim un 4 de cada una de les activitats previstes per a ser avaluades i que el professorat indicarà prèviament.

Al llarg de la part del mòdul que cada professor/a imparteix, es poden demanar tasques complementàries sense haver de ser considerades necessàriament tasques d'avaluació, però sí de lliurament obligatori.

El lliurament de treballs es realitzarà prioritàriament per la via del campus virtual. Es podran habilitar altres vies de lliurament, previ acord amb el professorat, informades via presencial a la classe i via campus virtual. No s'acceptaran treballs lliurats per vies no acordades amb el professor/a ni tampoc els treballs amb formats incorrectes, que no incloguin el nom dels autors i la temàtica a la que fan referència o que s'enviïn fora de termini.

Els treballs i els exàmens es retornaran revisats pel professor/a com a màxim 1 mes després del seu lliurament o realització.

D'acord amb la normativa UAB, el plagi o còpia d'algun treball es penalitzarà amb un 0 com a qualificació, perdent la possibilitat de recuperar-la, tant si és un treball individual com en grup (en aquest cas, tots els membres del grup tindran un 0).

Si durant la realització d'un treball individual a classe, el professor/a considera que un estudiant està intentant copiar o se li descobreix algun tipus de document o dispositiu no autoritzat pel professorat, es qualificarà el mateix amb un 0, sense opció de recuperació.

Atès que la llengua vehicular del màster i de l'ensenyament secundari és el català, les tasques orals i escrites relacionades amb aquest mòdul s'han de presentar en aquesta llengua. En les activitats lliurades per escrit (individuals o en grup) es tindrà en compte la correcció lingüística, la redacció i els aspectes formals de

presentació. Així mateix, cal expressar-se oralment amb fluïdesa i correcció i cal mostrar un alt grau de comprensió dels textos acadèmics. Una activitat pot ser no avaluada, retornada o suspesa si el professorat considera que no compleix els requisits esmentats anteriorment.

La qualificació final del mòdul de Geografia i Història i la seva didàctica tindrà en compte:

- a) Haver aprovat tots els blocs de continguts cursats de forma independent
- b) El compliment dels criteris d'assistència
- c) El lliurament de les tasques proposades en el termini indicat
- d) L'absència de plagi d'acord amb les indicacions esmentades en els punts anteriors

Les qüestions i/o dubtes referents a l'avaluació que no estiguin recollits en les indicacions anteriors es regiran pels següents documents:

- Criteris i pautes generals d'avaluació de la Facultat de Ciències de l'Educació -
(<http://www.uab.cat/web/informacio-academica/avaluacio/normativa-1292571269103.html>)

- Normativa d'Avaluació de la Universitat Autònoma de Barcelona. Títol IV: Avaluació -
(<http://www.uab.cat/web/informacio-academica/avaluacio/normativa-1292571269103.html>)

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Avaluació de complements de formació de geografia, història i història de l'art	29,62	0	0	1, 2, 5, 6, 7, 8, 10
Avaluació de didàctica de la Geografia, la història, la Història de l'Art i l'Educació per ala ciutadania	37,03	0	0	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19
Avaluació d'innovació educativa i iniciació a la recerca	22,22	0	0	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19
Avaluació introducció a la didàctica	11,11	0	0	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 13, 19

Bibliografia

Bibliografia

Iniciació a la Didàctica de les Ciències Socials:

Què és ensenyar i aprendre Ciències Socials a l'educació secundària?

Evans, R.W. (1989): Teacher Conceptions of History. A Theory and Research in Social Education, vol. XVII, núm 3, pp. 210-241. Trad. cast: Concepciones del maestro sobre la historia. A Boletín de Didáctica de las Ciencias Sociales, núm 3/4, pàg. 61-94, 1992.

Guimerà, C.-Carretero, M. (1991): El pensamiento del profesor de historia de secundaria. A Studia Paedagogica, núm. 23, gen-des, pàg. 83-89.

Instituto Nacional de Calidad y Evaluación (INCE) (2000): "Estilo docente del profesor (2). Estilo docente del profesor de educación secundaria obligatoria". Resumen Informativo 16. Madrid. MEC.

Pagès, J. (1994): La didáctica de las ciencias sociales, el currículum y la formación del profesorado. Signos. Teoría y práctica de la educación, nº 13, p. 38-51

Pagès, J. (1998): Models i tradicions curriculars en l'ensenyament de les ciències socials i de les humanitats: les finalitats i els valors com a opció ideològica. A Benejam, P. (coord.) Psicopedagogia de les ciències socials i de les humanitats. Barcelona: UOC.

Pagès, J. (2004): Enseñar a enseñar historia: la formación didáctica de los futuros profesores de historia. A Nicolás, E.; Gómez, J.A. (coord.): Miradas a la historia. Reflexiones historiográficas en recuerdo de Miguel Rodríguez Llopis. Universidad de Murcia, pàg. 155-178.

Trillo, F. (1994): El profesorado y el desarrollo curricular: tres estilos de hacer escuela. A Cuadernos de Pedagogía, núm. 228, setembre.

El currículum de ciències socials a l'educació secundària obligatòria i postobligatòria

Canals, R. (2009) "La toma de decisiones en la aplicación del currículo para el desarrollo de las competencias básicas en la enseñanza obligatoria". Casas, M.-Tomás, C. (coord.) Materiales didácticos para primaria. CISSWolters Kluwer España, pàg. 25/17-25/36.

Coll, C. (2007, dir.) Currículum i ciutadania. El què i el per a què de l'educació escolar. Barcelona: Geografia i història i la seva didàctica 2012 - 2013 Mediterrània.

Gimeno Sacristán, J.; Pérez Gómez, A.I. (1999) Comprender y transformar la enseñanza. Madrid: Morata, pàg. 137-170 i pàg. 224-253.

Gimeno Sacristán, J. (2005) La educación que aún es posible. Madrid: Morata, pàg. 109-122 i pàg. 123.-142.

Hargreaves, A.; Earl, L.; Ryan, J. (1998) Una educación para el cambio. Reinventar la educación de los adolescentes. Barcelona: Octaedro.

Torres, J. (1996) Globalización e interdisciplinariedad: el curriculum integrado. Morata: Madrid.

Torres, J. (2001) Los efectos del neoliberalismo en el currículum. A Torres, J. Educación en tiempos de neoliberalismo. Madrid: Morata, pàg: 187-214.

La innovació a l'aula en l'ensenyament de les Ciències Socials

Benejam, P.; Pagès, J. (1997) Enseñar y aprender Ciencias Sociales, Geografía e Historia en la Educación Secundaria. Barcelona: ICE-UB-Horsori.

Gardner, H. (2000) La educación de la mente y el conocimiento de las disciplinas. Buenos Aires. México, Geografía i història i la seva didàctica 2012 - 2013. Barcelon: Paidós, 146-153

Perkins, D. (1999) ¿Qué es la comprensión? A Stone Wiske, M. (comp.) La enseñanza para la comprensión. Buenos Aires: Paidós, pàg. 69-92.

Stone Wiske, M.(comp.) (1999) La enseñanza para la comprensión. Buenos Aires, Mèxic, Barcelona: Paidós.

Domínguez, J. (1994) Diseño y planteamiento de problemas escolares en la enseñanza de Ciencias Sociales. A Pozo, J.I. i altres. La solución de problemas. Madrid: Santillana, pàg. 167-178.

García, J.E.-García, F.F. (1997) Aprender investigando. Sevilla: Díada.

Oller, M. (1999) Trabajar Problemas sociales en el aula, una alternativa a la transversalidad. A Un Currículum de Ciencias Sociales para el siglo XXI. Actas del X Simposium de Didáctica de las Ciencias Sociales. La Rioja: Universidad de la Rioja-Díada, pàg. 123-129.

Pérez Echevarría, Mª P.-Pozo, J. I. (1994) Aprender a resolver problemas y resolver problemas para aprender. A Pozo, J. I. (coord.) La solución de problemas. Madrid: Santillana, pàg. 14- 34.

Didáctica de les Ciències Socials

Didáctica de la Història de l'Art:

Avila, R.M. (2001): Historia del Arte, enseñanza y profesores. Sevilla. Díada.

Calaf, R.; Navarro, A. (1998): Ver y comprender el arte del siglo XX. Madrid. Síntesis.

Eisner, E.W. (1995): Educar la visión artística. Barcelona. Paidós.

Fontal, O. (2007): El patrimonio cultural del entorno próximo: un diseño de sensibilización para secundaria. A Enseñanza de las Ciencias Sociales.

Gardner, H. (1994): Educación artística y desarrollo humano. Barcelona. Paidós.

Parsons, M.J. (2002): Cómo entendemos el arte. Barcelona. Paidós.

Trepat, C. (1996): "La lectura de la obra de arte en secundaria", a Iber. n.8pp.57-68.

Trepat, C. (2003): El taller de la mirada. Una didáctica de la història de l'art. Lleida. Ed. Pagès.

Trepat, C. (2011): "Didáctica de Historia del arte" a PRATS, J. (coord): Didáctica de Geografía y la Historia. Barcelona: Graó. Formación del profesorado. Educación Secundaria.

L'educació per a la ciutadania i els drets humans

Albacete, C.; Cárdenas, I.; Delgado, C. (2000): Enseñar y aprender la democracia. Madrid. Síntesis.

Ball, O.; Gready, P. (2007): Los derechos humanos. Barcelona. Intermón Oxfam.

Bolívar, A. (2007): Educación para la ciudadanía. Algo más que una asignatura. Barcelona, Graó

Casas, M.; Botella, J. (2003): La democracia y sus retos en el siglo XXI. Elementos para la formación democrática de los jóvenes. Barcelona. Praxis.

Cortina, A. (1998): Ciudadanos del Mundo. Hacia una teoría de la ciudadanía. Madrid. Alianza.

Pagès, J.; Santisteban, A. (1994): Democràcia i participació. Senderi. Quaderns d'Educació Ètica. Vic. EUMO

Santisteban, A. (2004). Formación de la Ciudadanía y educación política, en Vera, M.I. y Pérez, D. La Formación de la ciudadanía: Las TICs y los nuevos problemas. Alicante: AUPDCS. 377-388.

Santisteban, A.; Pagès, J. (2007) El marco teórico para el desarrollo conceptual de la Educación para la Ciudadanía, en Pagès, J.; Santisteban, A. (coord.). Educación para la ciudadanía. Madrid: Wolters Kluwer. Guías para Educación Secundaria Obligatoria.

<http://www.guiasenseñanzasmedias.es/materiaESO.asp?materia=ciuda>

Senderi. Educació en valors. <http://www.senderi.org/>

Didáctica de la Geografía

Albet, A.; Benejam, P. (2000) Una Geografía humana renovada: lugares y regiones en un mundo global. Barcelona: Ed. Vicens-Vives.

Benejam, P.; Pagès, J. (coords. 1997) Enseñar y aprender Ciencias Sociales, Geografía e Historia en la Educación Secundaria. Barcelona: ICE-UB / Horsori.

Casas, M.; Botella, J. (2002) La democracia y sus retos en el siglo XXI. Elementos para la formación democrática de los jóvenes. Madrid: ed. CissPraxis.

Hernández, F.X. (2002) Didáctica de las ciencias sociales, geografía e historia. Barcelona: Graó.

Jorba, J.; Casellas, E.; Prat, A.; Quinquer, D. (2000) Avaluar per millorar la comunicació i facilitar l'aprenentatge. Barcelona: ICE/UAB.

Morin, E. (2001) Tener el cap clar. Per organitzar els coneixements i aprendre a viure. Barcelona: Edicions La Campana.

Oller, M. (1999) Trabajar problemas sociales en el aula, una alternativa a la transversalidad. A DDAA. Un Currículum de Ciencias Sociales para el sigloXXI. Actas del X Simposium de Didáctica de las Ciencias Sociales. La Rioja: Universidad de la Rioja-Diada, pàg. 123-129

Trepat, C; Comes, P. (1998) El tiempo y el espacio en la Didáctica de las Ciencias Sociales. Barcelona: ICE/UB-Graó.

Didàctica de la Història

Bardavio A., González Marcén P. (2003) Objetos en el tiempo. Las fuentes materiales en la enseñanza de las ciencias sociales. Barcelona: Horsori/ICE de la UB.

Barton, K. C. (2010) " Investigación sobre las ideas de los estudiantes acerca de la historia". Enseñanza de las ciencias sociales nº 9, 97-114

Benejam, P.; Casas, M.; Llobet, C.; Oller, M. (2001) La justificación y la argumentación en la enseñanza de las ciencias sociales. A Iber, núm. 28, pàg. 57-68.

Benejam, P./Pagès, J. (coord.) (1997) Enseñar y aprender Ciencias Sociales, Geografía e Historia en la Educación Secundaria. Barcelona: ICE-UB / Horsori.

Carretero, M./Voss, J. F. (comps.) (2004) Aprender y pensar la historia. Buenos Aires, Amorroutu

González, Mª C. (2002) La enseñanza de la historia en el nivel medio. Situación, tendencias e innovacions . Madrid, Anaya

Henríquez, R.-Pagès, J. (2004) La investigación en didáctica de la Historia. Educación XXI. Facultad de Educación. Universidad Nacional a distancia, núm. 7, 63-83

Pagès, J. (2006) "La comparación en la enseñanza de la historia". Clio&Asociados. La historia enseñada nº 9-10, 2005-2006. Universidad Nacional del Litoral, Argentina, 17-35

Pagès, J./Santisteban, A. (1994): "Elements per a un ensenyament renovat de les Ciències Socials. Procediments amb fonts primàries i aprenentatge de la història", a I Jornades de Didàctica de les Ciències Naturals i Socials al Baix Llobregat. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 109-165.

Pla, S. (2005) Aprender a pensar históricamente. La escritura de la historia en el bachillerato. México. ColegioMadrid/Plaza y Valdes.

Sobejano, M. J./Torres, P. A. (2009) Enseñanza de la historia en secundaria. Historia para el presente y educación ciudadana. Madrid. Tecnos

Complements de Formació:

Geografia per a docents

Albet, A. (2000). Una geografia humana renovada: lugares y regiones en un mundo global. Barcelona: Vicens Vives.

Bel, G. (2010). Espanya, capital París. Barcelona: La Campana.

Carreras, C. (1998). Geografia Humana. Barcelona: Edicions de la UB.

- Hiernaux, D. i Lindon, A. (2006, eds.). Tratado de Geografía Humana. Barcelona: Anthropos.
- Lacoste, Y i Girardhi, R. (1983). Geografía general física y humana. Barcelona Oikos-Tau.
- Lacoste Y (1990): La Geografía: un arma para la guerra. Barcelona: Anagrama.
- Nogué, J. i Romero, J. (2006). Las otras geografías. Barcelona: Tirant lo Blanch.
- Ortiz, Anna (2011, coord.). Visions geogràfiques del món. Bellaterra: Servei de Publicacions . Universitat Autònoma de Barcelona.
- Pallarès, M. i Tulla, A. (coords.). (2001). Geografía regional. Barcelona: UOC.
- Pallarès, M. i Tulla, A. (coords.). (1999). Geografía general. Barcelona: UOC.
- Romero, J. (coord.). (2007). Geografía Humana. Barcelona: Ariel.
- Strahler, A. (1974). Geografía Física. Barcelona: Omega.

Webgrafia

Anuari Territorial de Catalunya: www.ateritorial.org/

Institut d'Estadística de Catalunya: www.idescat.cat/

Institut Cartogràfic de Catalunya: www.icc.es/

Worldwatch Institute: www.worldwatch.org

Instituto Galego de Análise e Documentación Internacional: www.igadi.org

Centro de Estudios y Documentación Internacionales de Barcelona: www.cidob.org

Història de l'Art per a docents

Elkins, J. (2002) Stories of art. Nova York i Londres: Routledge.

Freedman, K. (2006) Enseñar la cultura visual. Currículum, estética y la vida social del arte. Barcelona: Octaedro.

Ramírez, J. A. (dir.) (1996-1997) Historia del arte. Madrid: Alianza. (4 volums)

Woodford, S. (2007) Cómo mirar un cuadro. Barcelona: Gustavo Gili.

Museu Nacional d'Art de Catalunya: www.museunacional.cat

The Metropolitan Museum of Art: www.metmuseum.org

Tate: www.tate.org.uk

Musée du Louvre: www.louvre.fr

Musée d'Orsay: www.musee-orsay.fr

Formació històrica per a docents

Aróstegui, J. (2001). La investigación histórica: teoría y método. Barcelona: Crítica.

Carr, E. (1991). ¿Qué es la historia? Barcelona: Ariel.

Fontana, J. (1992). La historia después del final de la història. Vic: Eumo.

Fukuyama, F. (1992). El fin de la historia y el último hombre. Barcelona: Planeta.

Moradiellos, E. (2013), Clío y las aulas. Ensayo sobre Educación e Historia. Badajoz: Diputación de Badajoz.

Moradiellos, E. (1992). Las Caras de Clío: introducción a la historia y a la historiografía. Oviedo: Universidad de Oviedo. Servicio de publicaciones.

Moradiellos, E. (2013). El oficio de historiador. Estudiar, enseñar, investigar. Madrid, Akal.

Moradiellos, E. (2011). La historia contemporánea en sus documentos. Barcelona: RBA Libros.

—